

малюнком сприяє пізнанню та врахуванню психологічних опорів та дає можливість засвідчити їх взаємозв'язок із захисною системою.

Дослідницькі перспективи подальшої роботи ми вбачаємо у пошуках нових методів пізнання психологічних опорів, які спиралися б на функційні особливості несвідомої сфери психіки.

Література

1. Стасько О. Г. Психологічна значущість умовних цінностей та їх вплив на формування ідеалізованого „Я” особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О.Г. Стасько. – К., 2006. – 20 с.
2. Яценко Т. С. Теоретико-методологічний підхід до цілісного розуміння психіки у її структурних компонентах / Т. С. Яценко // Психологія і суспільство. – 2004. – № 4. – С. 37 – 59.
3. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: активне соціально-психологічне навчання : Навчальний посібник. – К. : Вища шк., 2004. – 679 с.: іл.
4. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика – К. : Вища школа, 2006. – 382 с.

Резюме. Стаття присвячена проблемі пізнання і врахування опорів в роботі з неавторським малюнком, що виступають підґрунтям захисної системи. Автор зосереджує основну увагу на взаємозв'язку досліджуваних феноменів.

Ключові слова: психологічний опір, неавторський малюнок, умовні цінності, базальні та ситуативні опори, особистісна проблематика.

Резюме. Стаття посвящена проблеме познания сопротивления в работе с неавторским рисунком, являющихся основой защитной системы. Автор сосредотачивает основное внимание на взаимосвязи исследуемых феноменов.

Ключевые слова: психологическое сопротивление, неавторский рисунок, условные ценности, базальные и ситуативные сопротивления, личностная проблематика.

© 2012

О. М. Усатенко (м. Ялта)

ПСИХОДИНАМІЧНА МЕТОДОЛОГІЯ ЯК НЕОБХІДНА ПЕРЕДУМОВА ПСИХОДІАГНОСТИКИ ДИСФУНКЦІЙ ПСИХІКИ

Постановка проблеми. Згідно «Положення про психологічну службу в системі освіти України» першочерговим завданням психолога є забезпечення якісної діагностики та корекції метою яких є надання психологічної допомоги суб'єктові у пізнанні дисфункцій власної психіки.

У сучасній науковій літературі значну увагу приділено проблемам діагностики і корекції в практичній психології. Зокрема науковці центрують увагу на тривалості діагностичного етапу, вважаючи ґрунтовну діагностику запорукою успішної психокорекції. Г. І. Колеснікова [2] вважає за необхідне приділяти близько 80 % часу збору інформації у процесі консультування. Згідно Р. С. Немову [3] діагностичний етап може тривати від 1 години до 6 – 8 годин, протягом якого проводиться діагностика особистості клієнта, наявність у нього ресурсів для розв'язання проблеми, а також ресурсів яких бракує. Корекція відділена від діагностики і передбачає в основному формулювання психологом рекомендацій. Останні формуються на основі теоретичного уявлення про норму вчинків, змісту переживань, перебігу пізнавальних процесів, висунення цілей [1]. Іншими словами, психолога кожного разу діє за алгоритмом: що є → що повинно бути → що потрібно зробити, щоб було те, що має бути. Звертає увагу той факт, що норма визначається психологом без участі людини. Останнє суперечить гуманістичним принципам, за якими самоактуалізується індивідуально-неповторний потенціал суб'єкта.

Дослідниця А. А. Осипова [4] формулює **принцип єдності діагностики і корекції**, який реалізується у двох аспектах. По-перше, корекційній роботі передують діагностична процедура, на основі якої формуються попередні висновки психолога і розробляється корекційна програма. В той же час, автор підкреслює необхідність відслідковування під час реалізації корекційного алгоритму динаміки особистісних змін особистості, її поведінки, емоційних станів. Такий підхід передбачає готовність психолога до внесення уточнень у намічений план корекції й її завдань, доповнення методів й засобів психологічного впливу на особистість. Виконання таких завдань можливе за наявності у психолога навичок професійної взаємодії у плинній ситуації «тут і тепер». Останнє потребує врахування психологом не лише свідомих аспектів психіки, а й неусвідомлюваних, які незмінно присутні у кожному акті психічного.

Застосування тестових методик для розуміння психіки суб'єкта розмежовує періоди діагностування й психокорекції, що є прийнятним при дослідженні психологом окремих функційних аспектів особистості

(наприклад, рівня розумового розвитку, обдарованості). Психокорекція в аспекті завдань академічної психології ґрунтується на дискретних особливостях психіки з попереднім етапом психодіагностики, яка спирається на кількісні показники, що залишаються поза внутрішнім змістом психіки суб'єкта. Психодіагностика за таких умов є статичною (сприймається крізь призму норми і відхилення), а не динамічною. Психокорекція ж зводиться до психологічного управління, що знаходить вияв в практичному втіленні наукових знань й певних рекомендацій психолога.

Віддаленість діагностики і корекції у часі унеможлиблює пізнання глибинно-психологічної сутності проблеми суб'єкта, що полягає у внутрішній об'єктивній дезінтегрованості психіки, що маскується системою психологічних захистів, які створюють ілюзію її суб'єктивної інтеграції. Виявлення об'єктивної дезінтегрованості психіки стає можливим за умов пізнання хибних, викривлених позицій, що ослаблюють силу Я. Тому пізнання дисфункцій психіки суб'єкта повинно бути орієнтовано на віднаходження у психіці об'єктивно-дезінтеграційних процесів, які виражаються у суперечливості поведінки, що передбачає наявність адекватних засобів їх нівелювання шляхом корекції. Сказане вище гостро ставить проблему пізнання цілісної психіки у єдності діагностики і корекції, яка презентована у науковому доробку академіка НАПН України Т. С. Яценко.

Виклад основного матеріалу. Розв'язання проблеми психодіагностики у її взаємозв'язку з корекцією неможливо знайти поза її розглядом у світлі методології. Розкриємо взаємозв'язки між категоріями «методологія», «метод» та «теорія». **Метод** розглядається як шлях пізнання, що представляє собою сукупність прийомів та операцій практичного і теоретичного засвоєння дійсності. **Теорія** – в широкому розумінні – комплекс поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення і пояснення яких-небудь явищ. Теорія може виступати методом при побудові інших теорій. Відмінність між теорією і методом переважно є функційною, тобто метод, що формується як результат попереднього дослідження, виступає вихідною основою наступного дослідження, тобто теоретичною передумовою. Таким чином метод забезпечує постійну наближеність теорії до практики [5].

Під **методологією** пізнання розуміється система принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, а також учення про цю систему. Першопочатково методологія може започатковуватись у практичних формах роботи, але з часом, через узагальнення, набуває можливостей раціонального пізнання. Якщо теорія представляє собою результат процесу пізнання, то методологія є способом досягнення і побудови знання. В свою чергу, теорії, що витримали перевірку практикою, можуть виконувати методологічну функцію, спрямовуючу для дослідницької діяльності.

На сучасному етапі розвитку психології все більшої самостійності набуває психологічна практика, специфіка якої полягає у злитті з процесом психокорекції. Такий підхід диктує необхідність оволодіння психодинамічною теорією й адекватність методичного інструментарію психокорекційної роботи до специфіки об'єкта глибинно-психологічного пізнання.

Психодинамічна теорія є методологічною основою глибинно-психологічного пізнання, що здійснюється на емпіричному матеріалі активного соціально-психологічного навчання. Методологія включає як знання психодинамічної теорії так і її єднання з методичним інструментарієм. В процесі роботи відбувається рух від теорії до практики і навпаки. Тому процес активного соціально-психологічного навчання пов'язаний як з отриманням нових емпіричних даних, так і уточненням та розвитком теорії на їх основі. Адекватне розуміння психодинамічної теорії пов'язане з законами позитивної дезінтеграції і вторинної інтеграції на більш високому рівні розвитку, вони відкриті Т. С. Яценко та описані в її роботах [6; 7].

Психодинамічна теорія та відповідно методологія презентує єдність теоретичних та інструментальних аспектів психологічної практики. Вона передбачає єдність свідомого і несвідомого в суперечливості їх взаємозв'язку, для якого характерний антагонізм та антиномія. Для такого типу наукового пізнання має значення питання об'єктивності й адекватності всієї дослідницької процедури. Предмет психологічного пізнання орієнтований на цілісність психічного, на розуміння автономії кожної зі сфер психічного (свідомого і несвідомого) і їх єдності.

Теоретичний аспект психодинамічного підходу реалізується у цілісному розумінні психіки. Глибинно-психологічна корекція представляє процес, що адекватно забезпечує умови для виявлення законів, властивих самому феномену психічного й виключає експериментальне втручання в глибинно-пізнавальний процес певних штучних елементів, що може порушувати плинну функційну природність психічного. В глибинній корекції враховуються також дорефлексивні структури психіки, які не представлені у свідомості, але впливають на поведінку й виявляються у спонтанній активності суб'єкта. Саме це пояснює глибинно-психологічне дослідження забезпеченням спонтанності та невимушеності поведінки суб'єкта в груповій взаємодії.

В основі психодинамічного підходу, що розробляє Т. С. Яценко, лежить асиміляція інших підходів, які відповідають психодинамічній парадигмі, а саме:

- феноменологічний підхід є засадничим для вибудови організаційної частини глибинного пізнання психіки (слідкування за спонтанністю і невимушеністю поведінки учасників, витримування позиції її пріоритетності);

- теорія позитивної дезінтеграції і вторинної інтеграції на більш високому рівні розвитку К. Домбровського, що нашла розвиток в теорії Т. С. Яценко, стосовно групових процесів у АСПН так і індивідуально-особистісних змін;
- гештальт-теорія центрує увагу на цілісності, структурності та завершеності інструментально-методичних процедур, що властиве й методу АСПН;
- психоаналітичний підхід асимільовано в психодинамічній парадигмі щодо уявлень про психіку та закони за якими вона функціонує. Функційні особливості психіки знаходять вияв у автономії та взаємозалежності сфер свідомого і несвідомого.

Психодинамічна теорія і відповідна методологія центруються на пізнанні дисфункцій психіки, обумовлених фіксованими травмами дитинства, викривленнями соціально-перцептивної інформації, що маскують процеси суб'єктивної інтеграції психіки, базуються на умовних цінностях, які асимілюють як глибинні так і нормативні цінності.

У процесі АСПН об'єктивування сутності глибинної детермінації деструкцій психіки передбачає професійне забезпечення пізнавальної, діалогічної взаємодії психолога з аналізандом, при покроковому (порційному) пізнання (шляхом інтерпретації) каузальних аспектів особистісних проблем.

Важливим питанням є зняття, нівелювання опорів. Професійне розуміння сутності опорів пов'язано з умінням їх нівелювати, розм'якшувати, що засвідчує професіоналізм у галузі глибинного пізнання. Останнє передбачає: знання механізмів здійснення діагностико-корекційного процесу у полегшеному режимі і при забезпеченні захищеності суб'єкта; дотримання механізмів позитивної дезінтеграції і вторинної інтеграції на більш високому рівні психічного розвитку; розуміння структурно-функційних характеристик психологічних захистів у двох різновидах (базальної та ситуативної); єдність і автономія свідомої та несвідомої сфер психіки на перетині «вертикалі» (антагонізму суперечливих взаємозв'язків) й горизонталі (синергії, співіснування суперечностей) та ін.

Психодіагностика у глибинній корекції має процесуальний характер і не передбачає попереднього формалізовано-тестового обстеження учасників із завершеними діагностичними висновками, які потім використовуються під час психокорекції. Психодіагностичні прийоми в АСПН зумовлюються пізнанням неусвідомлюваної логіки поведінки суб'єкта, що суперечить вербально декларованому ним змісту проблеми: психодіагностика має багаторівневий характер, що процесуально триває упродовж усіх занять в єдності з психокорекцією та взаємодією психолога з учасниками навчання [7].

Необхідною умовою глибинного-психологічного пізнання є безпосередній досвід, продукований у ситуації «тут і тепер», що сприяє гармонізації діагностичних висновків з результатами психокорекції. Тому в психодинамічному підході цінним є поведінковий матеріал респондента, що набуває корекційної сили при його професійній інтерпретації, спрямованій на виявлення інфантильно-базальних витоків існуючих дисфункцій психіки. Глибинна психологія працює з такими явищами, пізнавати які можливо лише опосередковано, контекстно, тобто метафорично. У діагностико-корекційній роботі використовуються матеріалізовані засоби, такі як малюнок предметна модель, іграшка і т.п. Глибинна психологія у психодинамічному ракурсі розкриває два різновиди захистів: ситуативні (периферійні) – ті, що працюють на адаптацію (по вертикалі), інші – базальні (по горизонталі). Базальна форма захистів формується протягом життя людини поза її волею, але активно емотивно детермінує спрямованість психіки, яка абсолютно не співпадає з її устремліннями, намірами й життєвими цілями. Це знаходить вияв у різноспрямованості «логіки свідомого» та «логіки несвідомого», яка є когнітивною основою базальних захистів.

В основі глибинної корекції лежить діалогічна взаємодія з респондентом як необхідного фактору каналізації й об'єктивації прогнозованого змісту несвідомого. Глибинне пізнання на авансцену виводить проблему опорів суб'єкта, яка потребує відповідних професійних навичок психолога з їх упередження, нейтралізації, а також посилення латентних процесів, пов'язаних з управлінням діагностикою й корекцією. Враховуючи це, прогнозування психолога відіграє значну роль. Разом з тим фахівець у своєму передбаченні (інтуїції) не лише опирається на висловлювання протагоніста, але й віддає їм пріоритетність у визначенні логічних взаємозв'язків і упорядкованості поведінкового матеріалу. Логічний ланцюжок взаємозв'язків впливає на семантику комунікатив психолога, їх послідовність і форму представлення респонденту. При цьому враховується єдність свідомого і несвідомого і неможливість існування однієї сфери без іншої. Діалогічна взаємодія має відповідати вимогам позитивної дезінтеграції і вторинної інтеграції психіки суб'єкта на більш високому рівні розвитку, що передбачає багаторівневості, порційність пізнання, розширення самоусвідомлення суб'єкта, що сприяють розв'язанню ним своїх особистісних проблем в їх суперечливій сутності і т.п. Іншими словами, глибинно-психологічне пізнання спирається на процесуальність діагностики, багаторівневості і завершеності часткових дезінтеграцій і вторинних інтеграцій психіки суб'єкта на більш високому рівні психічного розвитку з поглибленням процесів самоусвідомлення.

Процесуальна діагностика є необхідною передумовою глибинно-психологічного пізнання, функційній ракурс якого передбачає цілісне знання психіки на структурному рівні у її суперечливій сутності. Суперечливий характер психічного презентується через антагонізм та антиномію взаємозв'язків його підструктур. Антагонізм виражає характер взаємозв'язків між "Ід", "Его" та "Супер-Его". Антиномія ж притаманна психіці в системному синтезі залежностей, що не виключає антагонізму підструктур психічного. Антиномія виражає характер внутрішніх тенденцій психіки, їх різноспрямованість та нерозривність – суперечності між минулим досвідом та тенденціями до майбутнього. Різновиди узагальнених суперечностей пов'язані з базовими формами захисту суб'єкта, вони знаходять втілення в тенденціях «до сили» та «до слабкості»; «до людей» і «від людей»; «до життя» і водночас «до психологічної смерті». Кожна суперечність як внутрішня властивість психіки характеризується як статикою (повторюваністю), так і динамікою.

Для процесуальності діагностики потрібно вводити принципи, які передбачають перш за все розуміння природи психічного в єдності свідомого і несвідомого. Потрібно розуміти функційні особливості цілісної психіки: єдність свідомого і несвідомого у їх автономії і взаємозалежності. Єдності свідомого і несвідомого торкається категорія ситуативних захистів, вийти ж психолог має на базальні захисти, щоб оптимізувати психіку. Для цього у процесі психокорекції необхідно знівелювати, ослабити ситуативні захисти, які формувалися протягом життя у ситуаціях обездоленості. З цієї метою вводяться принципи, які повинні бути зорієнтовані на прийняття людини такою як вона є, відсутність критики й порад, відсутність виховавчих моментів, зняття категорій «добре» і «погано». Враховуючи, що захисна система соціально спрямована, і функціонує на трьох рівнях (когнітивний, емотивний, поведінковий) у діагностико-корекційному процесі ослаблюється когнітивний рівень. Принципи дозволяють створити передумови для процесуальної діагностики, тому що нівелюють ситуативні захисти, створюють такі умови за яких зовнішня захищеність непотрібна, оскільки людина має емоційну підтримку, забезпечується психологічно захищеність, є свобода вільно говорити все те, що спадає на думку, декларується та абсолютизується спонтанність і невимушеність поведінки.

Процесуальна діагностика спрямована на те, щоб людина побачила відступи від реальності на власному поведінковому матеріалі в ситуації «тут і тепер», що сприятиме усвідомленню системи в яку вони вписуються; той логічний ланцюжок, який виводить на глибинні цінності, на незавершені справи дитинства; наскільки активність людини визначається її минулим, навантаженим інфантильними проблемами, які по життю давали рецидиви і примножували її страждання. В цьому аспекті процесуальна діагностика спрямована на те, щоб розвінчати ті підструктури які мають відношення до суб'єктивної зінтегрованості психіки – систему захистів, які роблять це на угоду ідеалізованому Я.

Матеріал глибинно-психологічного пізнання сприяє проникненню у зміст несвідомого шляхом позовжнього аналізу інваріантних характеристик поведінки. Пізнання стабілізованих особливостей психіки дає можливість вийти на феномен базальних захистів. При такому підході до вивчення психіки у центрі уваги опиняється значущість події, а не її статичний показник. Причому ця значущість пізнається крізь призму внутрішніх механізмів поведінки та емоційного сприйняття її самим суб'єктом, а не зовнішнім спостерігачем. У цьому ракурсі важливим є поняття «вірогідної логіки». Її специфіка полягає в неможливості усунути факт ймовірності, тобто неповної достовірності, і в багатозначності. Останнє допускає непевність через відсутність можливості чіткої визначеності, що є сутнісною характеристикою феномену суб'єктивної сутності психічного, яке може бути об'єктивовано лише опосередковано, багаторівнево, порційно на основі вірогідного прогнозування.

Глибинна психокорекція формує у психологів здібності роботи у непередбачуваній ситуації вільної спонтанної поведінки суб'єкта, яка максимально наближена до пізнання внутрішніх індивідуально-неповторних особливостей його психіки. Об'єктивність відомостей забезпечується самою логікою поведінкового матеріалу учасників навчання, яка випробовується динамікою та багаторівневістю групових феноменів, а зміни психіки суб'єкта, що дають бажаний психокорекційний результат, відбуваються на латентному рівні.

Висновки. Глибинно-психологічне пізнання в психодинамічній парадигмі базується на процесуальній психодіагностиці у єдності з корекцією, що реалізується в діалогічній взаємодії із суб'єктом пізнання. Діалогічна взаємодія психолога з реципієнтом є невід'ємною характеристикою психодинамічного пізнання психіки суб'єкта на перетині різноспрямованих тенденцій психіки, для яких характерні й антагонізм протистояння, й антиномія єднання. Процесуальна діагностика спирається на теорію позитивності дезінтеграції і вторинної інтеграції на більш високому рівні розвитку психіки суб'єкта, що в сукупності з принципами групової роботи створює необхідні умови для пізнання імперативу несвідомих тенденцій психіки.

Література

1. Абрамова Г. С. Введение в практическую психологию / Г. С. Абрамова. – М. : Международная педагогическая академия, 1995. – 206 с.
2. Колесникова Г. И. Психологическое консультирование / Г. И. Колесникова. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 283 с.

3. Немов Р. С. Основы психологического консультирования / Р. С. Немов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 169 с.
4. Осипова А. А. Общая психокоррекция / А. А. Осипова. – М. : ТЦ Сфера, 2004. – 512 с.
5. Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 837 с.
6. Яценко Т. С. Основы глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: навч. посіб. / Т. С. Яценко. – К. : Вища шк., 2006. – 382 с.
7. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: активне соціально-психологічне навчання: навч. посіб. / Т. С. Яценко. – К. : Вища шк., 2004. – 679 с.

Резюме. Стаття «Психодинамічна методологія як необхідна передумова психодіагностики дисфункцій психіки» висвітлює особливості процесуальної психодіагностики з позицій психодинамічної теорії. Проаналізовано проблему єдності діагностики і корекції у пізнанні внутрішньої суперечливості психіки. Зміст статті переконує у необхідності забезпечення процесуальності діагностики для продуктивності діагностико-корекційної роботи психолога за методом активного соціально-психологічного навчання, що визначається мірою оволодінням ним методологією психодинамічної теорії. **Ключові слова:** психодинамічна теорія, психіка, процесуальна діагностика, позитивна дезінтеграція, вторинна інтеграція, діалог.

Резюме. Статья «Психодинамическая методология как необходимая предпосылка психодиагностики дисфункций психики» освещает особенности процессуальной психодиагностики с позиций психодинамической теории. Проанализирована проблема единства диагностики и коррекции в познании внутренней противоречивости психики. Содержание статьи убеждает в необходимости обеспечения процессуальности диагностики для продуктивности диагностико-коррекционной работы психолога по методу активного социально-психологического обучения, что определяется мерой овладения им методологией психодинамической теории. **Ключевые слова:** психодинамическая теория, психика, процессуальная диагностика, положительная дезинтеграция, вторичная интеграция, диалог.

© 2012

С.Г.Харенко (м. Черкаси)

ПРОБЛЕМИ ГЛИБИННОЇ ПСИХОКОРЕКЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. На сьогодні існує мало тренінгів, які забезпечують глибинну психокорекцію підлітків. Із цією метою нами запропоновано психокорекційні заняття глибинного спрямування за методом активного соціально-психологічного навчання (АСПН), що позитивно впливають на їх особистість, забезпечують розв'язання проблем пов'язаних з цим періодом розвитку та сприяють покращенню емоційного благополуччя, відносин із батьками, однолітками, оточенням тощо.

Метою статті є спроба проаналізувати проблеми, які супроводжують процес глибинної психокорекції підлітків, а також виявити основні глибинно-психологічні детермінанти, що обумовлюють виникнення негативних емоційних станів.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом спостерігається використання практичними психологами психокорекційних засобів глибинно-психологічного спрямування з метою надання підліткам психологічної допомоги. Це вимагає від них особливий підготовки, яка передбачає необхідність корекції власної особистості з метою формування необхідних особистісних та професійних якостей (Г. А. Балл [1], О. Ф. Бондаренко [2], С. Д. Максименко [3], В. А. Семиченко [4], В. А. Татенко [5], Н. В. Чепелєва [6], Т. С. Яценко [7-10] та ін.). Важливим досягненням цих вчених є розробка методів і прийомів особистісної психокорекції практичного психолога, які передбачають, усвідомлення й усунення внутрішніх конфліктів, розвиток самокорекції, формування здатності застосовувати отримані знання в професійній діяльності. Згармонізованість свідомої та несвідомої сфер психіки, соціально-перцептивний інтелект, професійна інтуїція є необхідними передумовами успішної роботи практичного психолога.

Одним із продуктивних шляхів глибинної психокорекції підлітків є груповий метод АСПН. Він характеризується економічністю, об'єктивністю, а інтерпретація психолога завжди представлена з урахуванням вражень інших членів групи. Глибинно-психологічна робота з підлітками за методом АСПН передбачає дотримання принципів функціонування групи, що передбачають: звертання один до одного на „ти”, спілкування на рівні „людина-людина”, відвертість, розгляд ситуації „тут і тепер”, добровільність, конфіденційність, відсутність оцінних суджень, критики, об'єктивування емоційних станів, вільне вираження почуттів та уникнення їх критики. Проте, незважаючи на перелічені принципи функціонування психокорекційної групи, її учасники мають право поводитися вільно, не боячись бути покараними за їхні порушення. Одним із основних принципів роботи у групі